

ĆWICZENIA Z WERYFIKOWANIA INFORMACJI

Materiały edukacyjne dla szkół
ponadpodstawowych

Autorzy scenariuszy:

Marcin Kostecki

Patryk Zakrzewski

Opracowanie graficzne:

Sara Pszonka

Publikacja **Ćwiczenia z weryfikowania informacji:**
Materiały edukacyjne dla szkół ponadpodstawowych
jest zaktualizowaną wersją
Scenariuszy zajęć dla nauczycieli i edukatorów
o weryfikowaniu podejrzanych treści
i rozpoznawaniu fake newsów
opublikowanych w 2019 roku.

 Licencja Creative Commons:

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych 3.0 Polska

CZYM JEST FACT-CHECK?

To weryfikacja wypowiedzi, którą można przeprowadzić w kilku krokach:

Fakty

Sprawdź, czy analizowane stwierdzenie dotyczy faktów, np. liczb, dat, wydarzeń. Wypowiedź weryfikowalna nie może się odnosić do opinii, przewidywań, obietnic.

Źródła

Znajdź odpowiednie źródło. Dopiero na podstawie analizy pierwotnych źródeł możemy ocenić, czy dane stwierdzenie jest prawdziwe. Pierwotne, a więc nieprzetworzone źródła to najczęściej dane instytucji państwowych, agencji prasowych, instytutów badawczych, uznanych ośrodków naukowych oraz organizacji pozarządowych. W ustaleniu wiarygodności strony internetowej pomoże Ci metoda lateral reading.

Analiza

Dokonaj analizy i pozwól się sprawdzić. Ważnym elementem metodologii fact-checku – gwarantującym zachowanie obiektywizmu – jest podwójna weryfikacja, tj. sprawdzenie informacji przez co najmniej 2–3 redaktorów. Osoby niezajmujące się fact-checkingiem profesjonalnie, w tym uczennice i uczniowie, mogą skorzystać z pomocy swoich bliskich lub społeczności internetowych.

Ocena

Przyznaj ocenę! Do oceny prawdziwości wypowiedzi fact-checkerzy wykorzystują mierniki tworzone przez organizacje, do których należą. Polski Demagog posługuje się pięcioma kategoriami. Są to: prawda, fałsz, częściowy fałsz, manipulacja oraz nieweryfikowalne. Stwierdzenia prawdziwe muszą być potwierdzone przez dwa niezależne i wiarygodne źródła (z wyjątkiem sytuacji, gdy tylko jedno źródło jest adekwatne do wiarygodnej oceny danej tezy), fałszywe zaś nie są zgodne z żadną publicznie dostępną, wiarygodną informacją. Jeśli wypowiedzi celowo wprowadzają w błąd, np. poprzez pominięcie ważnego kontekstu lub wybiórcze wykorzystanie danych, uznaje się je za manipulację.

WPROWADZENIE

Wejście w rolę

Rozpocznij lekcję od pogadanki wprowadzającej klasę w rolę redakcji portalu factcheckingowego. Możesz rozpocząć od przedstawienia (np. na slajdach) wybranego fake newsa albo nawet kilku zwykłych manipulacji czy kłamstw. Uczniowie mogą również wskazać, które z zaprezentowanych przez nauczyciela informacji są ich zdaniem fake newsami.

Fake newsy to treści, które wprowadzają w błąd

Zalicza się do nich m.in. doniesienia o wydarzeniach, które nie miały miejsca, i fotomontaże przedstawiające sytuacje, do których nie doszło. Nie zalicza się do nich m.in. opinii i obietnic. O dezinformacji możemy mówić, gdy ktoś celowo rozpowszechnia fałszywe informacje, aby wprowadzać w błąd. Tymczasem fałszywe informacje nie zawsze są rozpowszechniane celowo.

Uczniowie odpowiadają na pytania

- Czy zdarzyło wam się natknąć na treści, które nazwalibyście fake newsem?
- Czy uwierzyliście w nie? Jeśli tak/nie, to dlaczego?
- Dlaczego takie informacje pojawiają się w przestrzeni publicznej?
- Co ułatwia ich rozprzestrzenianie?

Krótkie podsumowanie

Aby przejść do kolejnej części lekcji, krótko podsumuj pogadankę. Zwróć przy tym uwagę na zagrożenia związane z dezinformacją i wyjaśnij, że może nas przed nimi chronić fact-checking.

Czas: nie więcej niż 10 minut

Dość krótko, ponieważ ta pogadanka nie ma na celu rozwinięcia głębokiej dyskusji, lecz szybkie wydobywanie wiedzy grupy i wprowadzenie do tematu.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

Wyjaśnij klasie, że w tym zadaniu wcielicie się w rolę redakcji zajmującej się fact-checkingiem i dowiecie się, na czym fact-checking polega.

Konieczne będą dwa zdania wstępne, informujące, że teraz nastąpi przedstawienie metody fact-checkingu w trzech krokach i że klasa powinna poczuć się jak redakcja portalu factcheckingowego.

Dokonaj podziału uczniów na kilka grup. Każda z grup dostaje opis sytuacji wstępnej z życia fact-checkera. Grupy mają za zadanie zapoznać się z opisaną sytuacją, wybrać z niej treści możliwe do weryfikacji i uzasadnić swój wybór.

Uczniowie przedstawiają efekty pracy w krótkiej prezentacji przed klasą.

Zestaw A

poziom łatwy

ZADANIE 1A

Jedna z fact-checkerek zauważyła, że coraz więcej osób udostępnia szokujące zdjęcie jednego ze słynnych aktorów, Marka Aszurskiego. Widać na nim aktora w koszulce z portretem Adolfa Hitlera. Wraz ze zdjęciem krążą informacje, że Marek Aszurski jest wielkim fanem tego zbrodniarza i dyktatora. Zdjęcie wywołuje powszechne oburzenie. Najwierniejsi fani aktora podejrzewają jednak, że jest to fałszywa informacja.

 Co może zweryfikować fact-checkerka?

ZADANIE 2A

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checkerka może zweryfikować informacje z zadania 1. Wskażcie również źródła niewiarygodne (niewystarczające do poprawnej weryfikacji wypowiedzi) oraz te, które mogą być pomocne (naprowadzające na źródła wiarygodne).

 Opracujcie źródła z bazy źródeł.

ZADANIE 3A

Fact-checkerka pobrała zdjęcie przedstawiające Marka Aszurskiego w koszulce z portretem Adolfa Hitlera na swój komputer. Korzystając z odwróconego wyszukiwania obrazem, ustaliła, że w sieci krąży niemal identyczne zdjęcie – jedyną różnicą jest brak portretu Hitlera na koszulce aktora. Dzięki metadanom stwierdziła również, które ze zdjęć pojawiło się w internecie wcześniej.

 Zastanówcie się, jaką kategorię należałoby przyznać viralowej fotografii w sytuacji, gdyby starsze byłoby zdjęcie aktora:

1. w koszulce bez portretu Hitlera,
2. w koszulce z portretem Hitlera.

Metadane to przypisane do pliku informacje o nim samym, np. kiedy, gdzie i przy użyciu jakiego narzędzia został stworzony.

ODPOWIEDZI

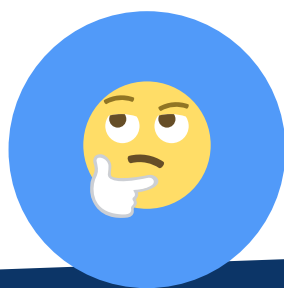
Zadanie 1A

Fact-checkerka może sprawdzić, kiedy i w jakim kontekście zdjęcie po raz pierwszy pojawiło się w internecie oraz czy nie jest efektem fotomontażu. Może się również dowiedzieć, czy aktor kiedykolwiek deklarował, że jest zwolennikiem Adolfa Hitlera.

Zadanie 3A

W pierwszej sytuacji zdjęcie krążące w sieci należałoby uznać za fałszywe. Ponieważ pojawiło się w sieci później niż zdjęcie aktora w koszulce bez portretu Hitlera, zostało najprawdopodobniej sfabrykowane.

Dużo ciekawsza wydaje się druga sytuacja – tu mamy bowiem co najmniej kilka możliwych rozwiązań. Zdjęcie rzeczywiście może świadczyć o skrajnych poglądach aktora. Mogło także zostać zrobione na przykład w trakcie kręcenia ujęć do kolejnego filmu z jego udziałem. Kto wie, może aktor, korzystając ze swojej popularności, chciał wywołać dyskusję na temat stosunkowo dużej dostępności takich koszulek? Do udzielenia odpowiedzi niezbędny jest kontekst, w którym zdjęcie po raz pierwszy pojawiło się w internecie.

Zestaw B

poziom średniozaawansowany

ZADANIE 1B

Na skrzynkę redakcji przyszedł e-mail z prośbą o zweryfikowanie wypowiedzi Leona Simby, przedstawiciela Fundacji Nasze Dzieciaczki. Udzielił on wywiadu dla Telewizji Konsensus. Oto przesłany fragment rozmowy:

Ale właściwie dlaczego 30 minut? Że niby 45 minut lekcji to już za dużo? Co to da?

Czas lekcji trzeba skrócić z 45 minut do 30 minut koniecznie, zawsze, na każdym etapie edukacji, w sensie od szkoły podstawowej do średniej. Ministerstwo po prostu musi o tym zadecydować. Przecież, panie redaktorze, są badania naukowe, naukowcy jasno mówią: skrócenie czasu lekcji zwiększy efekty pracy ucznia o 150%! To są twarde dane! No na chłopski rozum, że się tak wyrażę, przecież jak skrócimy lekcje, to nawet nauczyciele na tym skorzystają – więcej czasu na odpoczynek, to ograniczy ich stres. Może będą mniej krzyczeć na uczniów i wreszcie będzie normalnie w szkole?

Które informacje zawarte w wypowiedzi Leona Simby może sprawdzić fact-checker?

ZADANIE 2B

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checker może zweryfikować informacje z zadania 1.

Co sądzicie o tych źródłach? Czy zawsze można na nich polegać?

ZADANIE 3B

Fact-checker przeszukał elektroniczną bazę publikacji naukowych, jednak nie znalazł w niej badań potwierdzających słowa Leona Simby. Ostatni artykuł Karoliny Dżumy, w którym przedstawiła wyniki swoich badań na temat wpływu skrócenia czasu lekcji na rezultaty osiągane przez uczniów, nie zawierał informacji o 150-procentowym wzroście efektywności. Zastanawiając się, skąd Leon Simba mógł czerpać informacje, fact-checker przeszukał zasoby internetu z pomocą zwyczajnej wyszukiwarki. Znalazł link do portalu informacyjnego o tematyce naukowej, na którym opublikowano wywiad z Karoliną Dżumą. Oto fragment rozmowy:

Co mogą zyskać uczniowie po skróceniu czasu lekcji? Oczywiście poza dodatkowym czasem na przerwy.

To oczywiście nie tylko przerwy, ale i czas na pogłębianie własnych zainteresowań czy na rozwijanie kompetencji społecznych. Jednakże dodatkowy czas nie jest jedynym namacalnym, widocznym zyskiem. Moje badania wykazały, że po skróceniu czasu lekcji z trzech do dwóch kwadransów uczniowie więcej zapamiętują, łatwiej opanowują materiał podany na zajęciach i osiągają lepsze wyniki na sprawdzianach.

O jak dużej poprawie można mówić?

Tego nie da się jednoznacznie określić. Stworzenie wskaźnika efektywności pracy ucznia uwzględniającego wszystkie czynniki, których jest całe mnóstwo, jest chyba niemożliwe. Oczywiście można taki wzrost bardzo ostrożnie szacować, ale taki szacunek zawsze będzie opierał się na subiektywnym przypisaniu wag poszczególnym czynnikom. Mogę powiedzieć, że to jest wzrost efektywności o 150%, a ktoś inny, że o 50% – i nic z tego nie wyniknie, bo jest to nieweryfikowalne w tak konkretny sposób. Wykazałam, że wzrost efektywności jest znaczny w wielu aspektach, na wielu poziomach, ale jest to trudne do wyrażenia liczbowo.

Na podstawie zdobytych informacji odpowiedzcie na pytanie: czy Leon Simba powiedział prawdę, fałsz, a może zastosował manipulację?

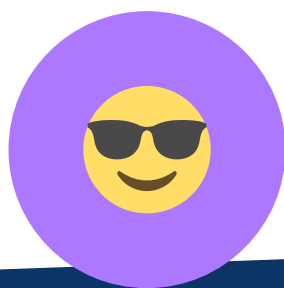
ODPOWIEDZI

Zadanie 1B

Fact-checker może sprawdzić, czy istnieją badania naukowe potwierdzające wzrost efektywności pracy ucznia o 150% po skróceniu czasu lekcji z 45 do 30 minut.

Zadanie 3B

Jest to manipulacja. Fact-checker odnalazł wyniki badań naukowych na temat wzrostu efektywności pracy ucznia po skróceniu czasu lekcji, jednak nie było w nich informacji o wzroście 150-procentowym. Taka informacja pojawiła się jedynie w wypowiedzi Karoliny Dżumy, autorki badań. Leon Simba powołał się na istniejące badania naukowe, jednak wykorzystał jedynie luźne szacunki ich autorki, tym samym wprowadzając w błąd odbiorców jego wypowiedzi.

Zestaw C

poziom zaawansowany

ZADANIE 1C

Fact-checkerka z uwagą słuchała porannej audycji Radia Parlamentuś. W trakcie politycznej dyskusji minister koordynator służb specjalnych Tadeusz Tropek wypowiedział następujące słowa:

Wy mówicie, że nasza polityka zagraża suwerenności naszego kraju, Alarii. To jest bzdura – nikt tak jak nasz rząd o suwerenność nie zadbał. Nie wiem, czy pan wie, ale wystarczy raz spojrzeć do budżetu państwa, by zobaczyć, co to znaczy obrona narodowa. Większość wydatków na kontrwywiad cywilny, czyli Służbę Bezpieczeństwa Konstytucji (SBK), mieści się właśnie w tym dziale – obrona narodowa. W tym roku to jest 2,5 mld ararów na samo SBK, w tym właśnie dziale! Mamy najwyższy od trzech lat budżet na kontrwywiad, czyli na jedną ze służb ochrony państwa! A pan mi tu mówi, że nie dbamy o suwerenność. Suwerenność Alarii to podstawowa troska naszej partii.

Kontrwywiad cywilny to służba taka jak np. policja czy straż pożarna. Jego głównym zadaniem jest wykrywanie szpiegów. Podczas gdy kontrwywiad wojskowy walczy ze szpiegami w armii, ten cywilny tropi ich poza wojskiem, np. w ministerstwach.

Które informacje zawarte w wypowiedzi Tadeusza Tropka może sprawdzić fact-checkerka?

ZADANIE 2C

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checker może zweryfikować informacje z zadania 1.

Wskażcie również źródła niewiarygodne (niewystarczające do poprawnej weryfikacji wypowiedzi) oraz te, które mogą być pomocne (naprowadzające na źródła wiarygodne).

ZADANIE 3C

Przeszukując stronę Ministerstwa Finansów Alanii, fact-checkerka dotarła do najnowszej ustawy budżetowej oraz do ustaw budżetowych z poprzednich trzech lat. W załącznikach do tych dokumentów znalazła tabele notujące kwoty ararów przewidziane na poszczególne części budżetu. Budżet kontrwywiadu cywilnego, czyli Służby Bezpieczeństwa Konstytucji, realizowany jest w 75. części budżetu:

Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2018 w tys. ararów	Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2017 w tys. ararów
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 692 415	75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 080 330
	571		Obrona narodowa	2	530 332		571		Obrona narodowa	2	420 881
		17511	Pozostałe wydatki	3	530 332			17511	Pozostałe wydatki	3	420 881
	573		Bezpieczeństwo publiczne	4	2 050 001		573		Bezpieczeństwo publiczne	4	1 659 449
		17816	Kontrwywiad cywilny	5	2 050 001			17816	Kontrwywiad cywilny	5	1 659 449

Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2016 w tys. ararów	Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2015 w tys. ararów
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 692 415	75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 474 231
	571		Obrona narodowa	2	637 405		571		Obrona narodowa	2	512 122
		17511	Pozostałe wydatki	3	637 405			17511	Pozostałe wydatki	3	512 122
	573		Bezpieczeństwo publiczne	4	2 055 010		573		Bezpieczeństwo publiczne	4	1 962 109
		17816	Kontrwywiad cywilny	5	2 055 010			17816	Kontrwywiad cywilny	5	1 962 109

Na podstawie zdobytych informacji odpowiedzcie na pytanie: czy Tadeusz Tropek powiedział prawdę, fałsz, a może zastosował manipulację?

ODPOWIEDZI

Zadanie 1C

Fact-checkerka może sprawdzić, jak dużą część budżetu państwa przeznaczono w tym roku na kontrwywiad cywilny, w jakim dziale budżetu mieszczą się wydatki na Służbę Bezpieczeństwa Konstytucji oraz jakie były kwoty budżetów kontrwywiadu w poprzednich latach.

Zadanie 3C

Wypowiedź Tadeusza Tropka jest fałszywa. Rzeczywiście, w bieżącym roku budżet Służby Bezpieczeństwa Konstytucji wynosi ponad 2,5 mld aranów. Kwota ta jest jednak sumą wydatków z dwóch różnych działów: „obrony narodowej” i „bezpieczeństwa publicznego”. Znacznie większa część budżetu SBK mieści się w dziale „bezpieczeństwo publiczne”, a nie, jak sugerował Tadeusz Tropek, w dziale „obrona narodowa”. Ponadto Tadeusz Tropek nie miał racji, mówiąc, że 2,5 mld aranów to najwyższy budżet SBK od trzech lat. Dwa lata wcześniej był wyższy – wynosił 2,7 mld aranów.

BAZA ŹRÓDEŁ

elektroniczna
baza publikacji
naukowych

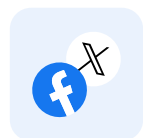
drukowane
publikacje
naukowe

portale
informacyjne
o tematyce
naukowej

pytanie do
eksperta

portale
społeczno-
ściowe

Wikipedia

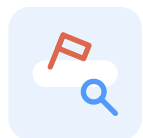
wyszukiwarka
internetowa

podobne
wypowie-
dzi innych
osób

publikacje
amatorskie

strony
internetowe
urzędów
państwowych

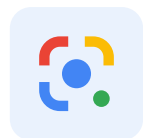
oficjalna
baza
aktów
prawnych

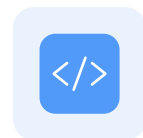
portale
informacyjne

publikacje
niepoparte
oficjalnymi
danymi

odwrócone
wyszuki-
wanie
obrazem

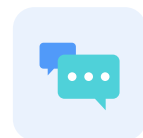
metadane
pliku

wcześniejsze
wywiady
z aktorem

sam aktor
lub inne
osoby ze
zdjęcia

komentarze
na portalach
społeczno-
ściowych

treści towarzy-
szące udo-
stępnianemu
zdjęciu

PODSUMOWANIE

Gdy grupy zaprezentują swoje rozwiązania, wspólnie ustalcie, które z nich są właściwe i dlaczego. Na końcu zwróćcie uwagę na trzy ważne wnioski:

01

Weryfikować można tylko fakty, nie opinie.

02

Do weryfikacji potrzebne są wiarygodne źródła.

03

Współcześnie podstawowym narzędziem weryfikacji jest wyszukiwarka internetowa.

